

Ільїна М.В.
к.соц.н., с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку НАН України»

ОЦІНКА ПИТОМОГО ПРИРОДО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті викладено основні проблеми розвитку вітчизняної туристично-рекреаційної галузі. Наведено і обґрунтовано результати групування адміністративних районів України за показником питомого природо-рекреаційного ресурсу; проаналізовано регіональні відмінності значень показника. Здійснено співставний аналіз забезпеченості регіонів України природо-рекреаційними ресурсами.

Ключові слова: туристично-рекреаційна галузь, природо-рекреаційний потенціал, питомих природо-рекреаційний ресурс, санаторно-курортний заклад.

Постановка проблеми. Туристичному сектору притаманні швидке та стабільне зростання економічних показників, значні обсяги інвестицій та стимулювання ринку праці. За даними Світової туристичної організації ООН, у 2010 році доходи від туризму склали 693 млрд. євро, а кількість туристичних подорожей досягла майже 940 мільйонів. Згідно з повоєнною статистикою, ці показники стабільно зростають на 5-6% щороку. Туристична галузь продукує 5% світового ВВП, їй належить 6-7% робочих місць [7]. У суспільному відношенні туризм і рекреація сприяють оздоровленню і відновленню трудового потенціалу людських ресурсів, раціоналізації вільного часу населення, його фізичному та емоційному збагаченню, зміцненню соціальних зв'язків, вихованню культурної та релігійної толерантності.

Україні притаманні низький рівень розвитку туристично-рекреаційної галузі та незначний відсоток туристів. Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, у 2011 році, як і у попередньому 2010, переважна більшість громадян (66%) не планувала відпочивати улітку взагалі. Лише 16% збиралися на відпочинок до Карпат, Криму та інших курортних місць, 1% – за кордон [4]. Відсутність попиту на туристично-рекреаційні послуги в Україні зумовлена низьким рівнем життя населення, незадовільною якістю послуг туристичної галузі, нерозвиненістю мережі ліцензованих санаторно-курортних закладів та супутньої інфраструктури (транспорту, торгівлі, системи охорони здоров'я та громадського харчування). Правова і соціальна незахищеність туристів, незадовільний екологічний стан природно-рекреаційних ресурсів, несправедливе співвідношення ціни та якості туристичних послуг утворюють цілий комплекс проблем розвитку вітчизняної туристичної галузі.

Туристично-рекреаційна галузь в Україні гостро потребує створення нових та оптимізації мережі існуючих санаторно-курортних і оздоровчих закладів. У свій час більшість вітчизняних комплексів санаторно-курортних закладів було створено без належного врахування нерівномірності розміщення природно-рекреаційних ресурсів. На практиці намагання максимізувати ренту і екстенсивно збільшувати прибуток від надання туристичних послуг призводить до перевикористання, виснаження і деградації природно-рекреаційних ресурсів в одних регіонах (узбережжя Криму, Одеської області)

та недовикористання цих ресурсів в інших (Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Миколаївській, Закарпатській, Львівській) областях.

Аналіз останніх досліджень. Найбільш глибоко і системно теоретичні питання оцінки й розвитку рекреаційних ресурсів, планування і розміщення територіально-рекреаційних систем викладено у працях О. Берлянта, С. Генсірука, М. Долішнього, М. Ігнатенка, М. Нудельмана, М. Реймерса, В. Руденка, І. Синякевича, С. Харічкова, Л. Чернюк, Л. Черчик, О. Шаблія та багатьох інших.

Ціль статті. Метою дослідження є вимірювання питомого природо-рекреаційного ресурсу адміністративних регіонів України та його диференціації з метою подальшої оцінки економічної ефективності використання цього ресурсу. Для цього застосовано комплексний підхід В. Руденка до оцінювання природо-ресурсного потенціалу територій [1]. У працях цього автора природо-рекреаційний потенціал оцінено у грошовому вигляді на основі таких показників як площа курортно-рекреаційних територій, обсяги наданих послуг санаторно-курортних та оздоровчих закладів, потреби населення регіону в туристично-рекреаційних послугах, запаси та обсяги експлуатації мінеральних вод і лікувальних грязей.

Виклад основного матеріалу. Попередньо питомий природо-рекреаційний ресурс оцінювався за даними схем-прогнозів розвитку і розміщення продуктивних сил областей України на період до 2015 року (див. напр. [3]), де наведено компонентну структуру природо-ресурсного потенціалу територій та його продуктивність у грошовому вимірі. На основі цих даних природо-рекреаційний потенціал було обраховано у цінах 2011 року з урахуванням показника дефлятора ВВП за даними Держкомстату України. Оскільки продуктивність природно-ресурсного потенціалу на пряму залежить від площі адміністративного району або області (коефіцієнт кореляції = 0,77), також було обраховано питомий природо-рекреаційний ресурс (природо-рекреаційний потенціал у розрахунку на 1 км² площі території). Перевірка надійності та уточнення статистичних даних [2] дозволили поліпшити оцінку природно-рекреаційного потенціалу областей на 6% (оцінено за допомогою коефіцієнта відтворюваності Гутмана [6]).

Розраховані у такий спосіб показники питомого природо-рекреаційного ресурсу адміністративних районів України групувалися за показником коефіцієнта варіації ($\leq 33\%$) всередині кожної частини (групи) попередньо впорядкованих об'єктів. Перевагою цього методу групування є можливість застосування для великої кількості об'єктів та за відсутності попереднього знання про структуру даних і спеціальних вимог щодо кількості груп, їхніх меж та кількості об'єктів у групах [5]) ністративних районів України наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати групування адміністративних районів України за показником питомого природо-рекреаційного ресурсу

<i>Група та ознака показника</i>	<i>Межі групи, тис. грн*/км²</i>	<i>Кількість адміністративних районів у групі</i>	<i>Частка групи у загальній структурі</i>	<i>Коефіцієнт варіації значень показника у групі</i>
1 група („низький”)	2,2 – 10,9	162	33,1%	32,3%
2 група („середній”)	11,0 – 34,9	213	43,5%	32,6%
3 група („високий”)	35,0 – 99,9	85	17,3%	31,8%
4 група („надвисокий”)	100,0 – 300,0	30	6,1%	32,2%

* Станом на липень 2011 року

В цілому Україна має середній рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами зі значною варіативністю показника за регіонами (областями): питомий природно-рекреаційний ресурс країни складає 30,36 тис. грн/км², коефіцієнт варіації розподілу – 76%, розподіл несиметричний (коефіцієнт асиметрії = 3,2). Найвищий рівень забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами мають Закарпатська область (112,9 тис. грн/км²) та АР Крим (82,5 тис. грн/км²), найнижчий – Кіровоградська і Житомирська (11,3 тис. грн/км² та 11,4 тис. грн/км² відповідно). Для адміністративних районів показник питомого рекреаційного ресурсу варіюється від 296,5 тис. грн/км² (Білгород-Дністровський район Одеської області) до 2,2 тис. грн/км² (Сланецький район Миколаївської області).

Найвищі показники забезпеченості природно-рекреаційним ресурсом має Закарпатська область, де вісім з тринадцяти районів відносяться до четвертої, найвищої групи показника: Берегівський (151 тис. грн/км²), Виноградівський (101 тис. грн/км²), Іршавський (103 тис. грн/км²), Міжгірський (134 тис. грн/км²), Мукачівський (189 тис. грн/км²), Свалявський (175 тис. грн/км²), Ужгородський (140 тис. грн/км²) та Хустський (142 тис. грн/км²) райони. Це зумовлено високим рівнем забезпеченості регіону природними лікувальними водами та вагою цього показника у формулі розрахунку природно-рекреаційного потенціалу. Також високі показники питомого природно-рекреаційного ресурсу мають АР Крим, Донецька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Одеська, Харківська та Чернівецька області, які належать до третьої групи (таблиця 2). Решта 16 областей України відносяться за цим показником до другої групи.

Таблиця 2

Показники питомого природно-рекреаційного ресурсу регіонів України

Область	Питомий природно-рекреаційний ресурс, тис. грн*/км ²	Група показника	Кількість районів у групі			
			«1»	«2»	«3»	«4»
АРК	82,5	3	0	5	6	3
Вінницька	13,2	2	18	8	1	0
Волинська	15,9	2	7	8	1	0
Дніпропетровська	33,3	2	2	13	4	3
Донецька	47,9	3	1	8	7	2
Житомирська	11,4	2	12	10	1	0
Закарпатська	112,9	4	0	0	5	8
Запорізька	23,7	2	9	7	4	0
Івано-Франківська	47,6	3	0	2	11	1
Київська	37,7	3	4	13	6	2
Кіровоградська	11,3	2	13	8	0	0
Луганська	28,1	2	4	9	5	0
Львівська	40,9	3	0	10	9	1
Миколаївська	14,3	2	14	1	4	0
Одеська	56,2	3	11	8	3	4
Полтавська	13,4	2	11	13	1	0
Рівненська	12,3	2	8	6	2	0
Сумська	13,2	2	8	10	0	0
Тернопільська	16,5	2	3	14	0	0
Харківська	41,8	3	8	8	7	4

Херсонська	12,0	2	12	4	2	0
Хмельницька	14,0	2	11	9	0	0
Черкаська	24,1	2	1	17	2	0
Чернівецька	35,3	3	0	8	2	1
Чернігівська	20,1	2	6	14	2	0

* Станом на липень 2011 року

Всередині регіонів природно-рекреаційний ресурс представлено нерівномірно. Найвищі показники (четверта група) мають Кіровський, Сакський, Сімферопольський, Чорноморський райони АР Крим, Дніпропетровський, Петриківський, Царичанський райони Дніпропетровської області, Новоазовський, Першотравневий – Донецької області, Києво-Святошинський, Обухівський – Київської області, Стрийський район Львівської області, Білгород-Дністровський, Біляєвський, Іванівський, Комінтернівський райони Одеської області, Дергачівський, Коломацький, Печенізький, Харківський райони Харківської області. Найгірше (переважають райони першої групи показника) природно-рекреаційними ресурсами забезпечені Житомирська область (12 з 23 районів або 52%), Вінницька область (18 з 27 або 67%), Кіровоградська (13 з 21 або 62%), Миколаївська (14 з 19 районів або 74%), Рівненська (8 з 16 районів або 50%), Херсонська (12 з 18 або 67%), Хмельницька (11 з 20 або 55%).

Висновки. Україні властива значна регіональна різноманітність показника забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами. Найвищі показники мають АР Крим, Закарпатська, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Харківська області. Області з низьким показником питомого природно-рекреаційного ресурсу переважно мають багаті природні ресурси та, відповідно, перспективи розвитку туристичного-рекреаційної галузі. Низька ефективність та недовикористання регіональних ресурсів туристично-рекреаційної сфери України не в останню чергу зумовлені необґрунтовано різкою територіальною диференціацією господарського використання рекреаційного потенціалу морських узбереж на користь Кримського півострова, недостатнім використанням курортно-рекреаційного потенціалу Херсонської, Запорізької, Донецької і Миколаївської областей. Подальшої оцінки потребують економічна ефективність системи розміщення санаторно-курортних і оздоровчих закладів та її відповідність наявним природно-рекреаційним і трудовим ресурсам, а також фактори вибору користувачами туристичних послуг регіону відпочинку.

Список використаної літератури:

1. Руденко В.П. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України: Монографія / Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.
2. Руденко В.П. Український природно-ресурсний потенціал: серія оцінкових картосхем: Ч.3. / Руденко В.П. – Чернівці: Рута, 2005. – 248 с.
3. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Черкаської області на період до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 204 с.
4. Як планують відпочивати українці [Електронний ресурс] / Київський міжнародний інститут соціології – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/ua/news/view-84.html>
5. Guilford J. Fundamental Statistics in Psychology and Education. Sixth edition / Guilford J., Fruchter B. – New York: McGraw-Hill, 1978. – 576 p.
6. Manheim J. Empirical Political Analysis: Research Methods in Political Science. Fifth edition / Manheim J., Rich R., Lars W. – London: Longman, 2001. – 464 p.

ИЛЬИНА М.В. ОЦЕНКА УДЕЛЬНОГО ПРИРОДО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье изложены основные проблемы развития отечественной отрасли туризма и рекреации. Приведены и обоснованы результаты группирования административных районов Украины по показателю удельного природо-рекреационного ресурса; проанализированы региональные отличия значений показателя. Осуществлен сравнительный анализ обеспеченности регионов Украины природно-рекреационными ресурсами.

Ключевые слова: отрасль туризма и рекреации, природо-рекреационный потенциал, удельный природо-рекреационный ресурс, санаторно-курортное учреждение.

ILINA M.V. ASSESSMENT OF SPECIFIC NATURAL-RECREATIONAL POTENTIAL OF UKRAINE'S REGIONS

In the article key challenges of the national sector of tourism and recreation are stated. Data on grouping administrative districts of Ukraine by specific natural-recreational resource value is outlined and interpreted and the regional differences are analyzed. Available natural-recreational resources are cross-analyzed by the regions.

Keywords: sector of tourism and recreation, natural-recreational reserves, specific natural-recreational resource, spa centre.